

Dominika Zwęglińska-Gałecka

Marginalizacja rolników w polskiej socjologii i badaniach społecznych – diagnoza i interpretacje

Abstrakt

Cel pracy: W artykule podjęto próbę określenia miejsca rolników w polskim dyskursie socjologicznym dotyczącym struktury społecznej.

Metoda badawcza: Podstawą opracowania była krytyczna analiza treści artykułów opublikowanych w latach 2015–2025 w wybranych czasopismach naukowych (*Przegląd Socjologiczny*, *Kultura i Społeczeństwo*, *Studia Socjologiczne*, *Polish Sociological Review*, *Wiś i Rolnictwo*).

Kluczowe wyniki: Wyniki analizy wskazują, że rolnicy często pojawiają się w nich jako kategoria statystyczno-demograficzna lub homogeniczna zbiorowość, rzadziej jako zróżnicowana grupa uwikłana w procesy modernizacji, profesjonalizacji i zależności rynkowych. Dominujące ujęcia koncentrują się na doświadczeniach miejskich oraz problematyce klasy średniej, co ogranicza widoczność mieszkańców wsi w analizach struktury społecznej.

Główne wnioski: W artykule zidentyfikowano dominujące wątki badań oraz pokazano, że marginalizacja rolników w dyskursie naukowym wynika nie z braku przemian w tej grupie, lecz z dominujących podejść badawczych, które pomijają specyfikę wiejskich procesów społecznych. W konsekwencji prowadzi to do zawężonego opisu struktury społecznej Polski oraz reprodukcji założeń o miejskim charakterze nowoczesności.

Słowa kluczowe: rolnicy, struktura społeczna, socjologia wsi, dyskurs socjologiczny.

Dr Dominika Zwęglińska-Gałecka, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Zakład Socjologii Wsi, ul. Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa, e-mail: dzweglinska@irwirpan.waw.pl, ORCID: 0000-0002-9321-2031.

Utwór dostępny jest na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowe.
[Creative Commons CC BY 4.0.](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

1. Wprowadzenie

Dominujące dyskursy dotyczące struktury społecznej w Polsce stanowią kluczowy punkt odniesienia dla analizy mechanizmów stratyfikacji i mobilności społecznej. Narracje podejmowane w debacie publicznej oraz badaniach socjologicznych nawiązują do przemian strukturalnych: dziedzictwa specyficznej modernizacji w ramach systemu komunistycznego, transformacji lat 90. XX w. oraz jej społecznych i gospodarczych następstw. Kształtują sposób postrzegania hierarchii społecznej i awansu społecznego, wskazując dominujące schematy myślenia o klasach i grupach społecznych, a także napięcia i konflikty wynikające z ich zmiany.

Dyskursy te ożywiają debatę na temat zróżnicowania klasowego i społeczno-zawodowego polskiego społeczeństwa, ujawniając zarówno utrwalone mechanizmy stratyfikacyjne, jak i nowe formy hierarchizacji. Współcześnie narracja na temat struktury społecznej zdaje się zdominowana przez kwestie związane z klasą średnią – jej tożsamością, aspiracjami i zagrożeniami związanymi z procesami prekaryzacji (De Angelis, 2010; Domański, 2012; Lepczyński, 2021; Świrek, 2023). Jest to zróżnicowana grupa, która wcieliła się w rolę prekursora zmian i dla której globalizacja, tworząca nowe miejsca pracy oraz rozszerzająca perspektywy zatrudnienia w wielu obszarach (komunikacji, reklamy, usług, zarządzania, kultury, turystyki, projektów międzynarodowych i innych), stała się nie tylko symbolem postępu, ale też nieodzowną rzeczywistością (Świrek, 2023). To właśnie jej charakterystyki orientują wiele dzisiejszych analiz klasowych i społecznych. Trend ten można tłumaczyć rozpowszechnianiem się refleksji nad globalizacją, rozwojem neoliberalnego państwa, postsocjalizmem czy efektami kryzysu finansowego.

Tymczasem inne (znaczące) grupy – robotnicy i rolnicy – znajdują się na marginesie zainteresowań socjologów. Z pewnością wynika to z wielu czynników, takich jak choćby zmiany związane z nowymi, dominującymi paradygmatami badawczymi. Jeśli chodzi o rolników, to procesy modernizacyjne oraz przekształcenia struktury społecznej (które szerzej omawiam niżej) doprowadziły do ich marginalizacji jako kategorii społeczno-zawodowej, niepasującej do dominujących modeli opisujących dynamikę współczesnego społeczeństwa. W konsekwencji – mimo że wieś i obszary wiejskie nadal budzą zainteresowanie badawcze – to kategoria rolnika jako podmiotu społecznego pozostaje w dużej mierze niedoreprezentowana w refleksji socjologicznej.

Celem niniejszego opracowania jest rekonstrukcja i analiza miejsca rolnika w dyskursie socjologicznym poprzez krytyczny przegląd literatury poświęconej tej problematyce. Artykuł stanowi także refleksję nad tym, w jaki sposób ewolucja podejść teoretycznych do tej kategorii społecznej odzwierciedla szersze przemiany w socjologii jako dyscyplinie oraz zmiany w rzeczywistości społeczno-ekonomicznej świata wiejskiego i rolniczego.

2. O rolniku – uwagi wstępne

W powszechnym rozumieniu rolnik to osoba zamieszkująca obszary wiejskie, zajmująca się uprawą roślin lub/i hodowlą zwierząt. W zależności od skali produkcji może ona służyć zarówno na potrzeby własne, jak i na sprzedaż. Głównym źródłem dochodu jest praca w rolnictwie. W polskim systemie społeczno-gospodarczym, prawnym i administracyjnym funkcjonuje wiele odmiennych definicji, które współistnieją i odnoszą się do różnych obszarów regulacji (Marks-Bielska, 2021; Sadowski, 2021). Przynależność do kategorii rolników może być definiowana nie tylko przez pryzmat faktycznego prowadzenia działalności rolniczej, lecz także przez instytucjonalne kryteria, takie jak przynależność do Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS) czy korzystanie z mechanizmów wsparcia w ramach Wspólnej Polityki Rolnej (WPR). Jednocześnie jest to grupa wewnętrznie bardzo zróżnicowana – obejmuje zarówno drobnych rolników produkujących na potrzeby własne, jak i właścicieli wielkoobszarowych gospodarstw¹. W Polsce gospodarstwo rolne może funkcjonować jako efektywne przedsiębiorstwo generujące wysokie przychody, jak również pełnić funkcję socjalną – poprzez system dopłat zabezpieczając podstawowe potrzeby: dochody, ubezpieczenie, identyfikację społeczną (Michalska, 2021). Rolnik jako właściciel środków produkcji, a jednocześnie eksploatujący głównie samego siebie i swoją rodziną, wymyka się także społecznym podziałom kapitalizmu. W kontekście różnych ujęć teoretycznych i empirycznych badań rolnika określa się zazwyczaj, uwzględniając: relacje produkcyjne, tożsamość społeczno-kulturową, zmiany strukturalne, marginalizację i – rzadziej – symboliczną dominację (Wasilewski, 2011). I tak „rolnik” to zarówno właściciel niewielkiego gospodarstwa rodzinnego, jak i producent rolny silnie uwikłany w mechanizmy rynkowe².

Mając na uwadze złożoność kwestii definicyjnych i różnorodność podejść teoretycznych, przyjmuję, że rolnikiem jest ten, kto utrzymuje się z rolnictwa (praca w gospodarstwie rodzinnym jako główne źródło dochodu), co wynika

¹ Gałęski (1963, s. 49–50) wymieniał następujące „społeczne osobliwości zawodu rolnika”: 1) rodzinny charakter pracy (specyficznego zespołu, jaki stanowi rodzina wraz ze specyficzną organizacją pracy); 2) związek z wielkością posiadanych środków produkcji (przede wszystkim ziemi); 3) szeroki zakres czynności składających się na pracę rolnika („zawodowa wielostronność, a zarazem zawodowy dyletantyzm”); 4) autonomiczność wynikająca z zaspokajania własnych potrzeb. „W zawodzie rolnika cechy te bowiem są powiązane, jedna pociąga za sobą drugą – rodzinny charakter pracy, jej szeroki zakres, autonomiczność, związek z posiadaniem warunkują się wzajem”.

² Już w badaniach prowadzonych w latach 80. XX stulecia, w okresie kształtowania się nowych struktur organizacyjnych ruchu zrzeszającego osoby zatrudnione w rolnictwie, odwołującego się do historycznych wzorców tożsamościowych („Solidarność Chłopska”), właściciele indywidualnych gospodarstw rolnych wykazywali wyraźną tendencję do identyfikowania się z kategoriami „rolnik” lub „producent rolny”, dystansując się od tradycyjnego określenia „chłop” (Halamska, 1991).

z socjologicznej definicji zawodu (Domański, 2012; Halamska, 2016a). Taka perspektywa wpisuje się w szerszy proces przekształceń społeczno-ekonomicznych, w którym rolnictwo stopniowo traci swoją odrębność jako specyficzna forma działalności, a rolnicy coraz częściej funkcjonują w ramach uniwersalnych kategorii zawodowych właściwych dla nowoczesnej gospodarki. To „normalizacja zawodu rolnika” (Laferté, 2018)³, co można rozumieć jako pełne włączenie rolników w struktury gospodarki kapitalistycznej, system społeczno-zawodowy oraz model społeczeństwa zdominowanego przez relacje rynkowe i indywidualizację strategii zawodowych (CBOS, 2014; 2019).

3. Metody i dane

Podstawą niniejszego opracowania jest krytyczna analiza treści publikacji naukowych poświęconych miejscu rolników w polskim dyskursie socjologicznym. Zastosowana metoda pozwala na prześledzenie sposobów konceptualizacji tej kategorii społecznej w literaturze naukowej oraz identyfikację dominujących perspektyw teoretycznych i empirycznych w ostatniej dekadzie.

Materiał badawczy stanowiły artykuły opublikowane w wiodących polskich czasopismach socjologicznych. Wybór periodyków był celowy i obejmował następujące tytuły o ugruntowanej pozycji w polskiej socjologii: *Przegląd Socjologiczny*, *Kultura i Społeczeństwo*, *Studia Socjologiczne* oraz *Polish Sociological Review*. Czasopisma te reprezentują główny nurt polskiej myśli socjologicznej, funkcjonują nieprzerwanie od dekad i są indeksowane w międzynarodowych bazach danych. Ze względu na charakter podejmowanej problematyki do analizy włączono również *Więś i Rolnictwo* – kwartalnik o profilu interdyscyplinarnym, który stanowi forum wymiany myśli naukowej dotyczącej przemian obszarów wiejskich i rolnictwa w Polsce. Choć czasopismo to wykracza poza ściśle socjologiczne ramy, jego znaczenie dla badań nad wsią i rolnictwem jest niepodważalne, a publikowane w nim teksty często stanowią istotny wkład w debatę o strukturze społecznej polskiej wsi⁴.

³ Ujmując to szerzej, „normalizacja” była ściśle związana z procesem modernizacji, który w Polsce zakładał ukształtowanie społeczeństwa kapitalistycznego, nowoczesnego i zorientowanego na wzorce zachodnie. Kluczową rolę w tym procesie odgrywała klasa średnia stanowiąca fundament transformacji społeczno-ekonomicznej. Osiągnięcie tej „normalności” wymagało liberalizacji rynku, instytucjonalizacji prywatnej własności i przedsiębiorczości, a także budowy społeczeństwa obywatelskiego opartego na prawach człowieka, wolności słowa oraz swobodzie zrzeszania się (Kalinowski, Wyduba, 2021; Sosnowska, 1997).

⁴ Spośród innych polskich periodyków o tematyce wiejskiej *Więś i Rolnictwo* jest tytułem wyjątkowym pod względem ciągłości wydawniczej i społecznego, w tym socjologicznego, profilu: *Zeszyty Wiejskie* reprezentują odmienny charakter dyscyplinarny (antropologia, etnografia, historia wsi), natomiast *Roczniki Socjologii Wsi* dopiero wznowiły działalność po wieloletniej przerwie. Dobór czasopism jest więc wystarczający w stosunku do dostępnego zasobu periodyków spełniających przyjęte kryteria.

Okres analizy obejmuje lata 2015–2025, co pozwala uchwycić najnowsze tendencje w badaniach nad strukturą społeczną. To okres wystarczająco długi, aby zaobserwować ewolucję dyskursu naukowego, a jednocześnie na tyle bliski współczesności, by wnioski z analizy miały bezpośrednie znaczenie dla zrozumienia aktualnej sytuacji rolników w strukturze społecznej.

Procedura wyszukiwania artykułów przebiegała następująco: w elektronicznych archiwach wybranych czasopism wykorzystano dostępne wyszukiwarki, stosując słowa kluczowe: „struktura społeczna” oraz „rolnicy”. Wybór tych terminów był zamierzony: pierwszy z nich odsyła do fundamentalnej kategorii analitycznej socjologii, drugi zaś do konkretnej kategorii społeczno-zawodowej będącej przedmiotem zainteresowania. Oba terminy stosowano łącznie w jednym zapytaniu, co było celowym założeniem metodologicznym: przedmiotem analizy nie byli rolnicy jako kategoria socjologii wsi, lecz rolnicy w dyskursie o strukturze społecznej. Wyszukiwanie prowadzono oddzielnie w archiwach elektronicznych każdego z czasopism. Wstępne wyszukiwanie pozwoliło na wyłonienie 58 artykułów zawierających wskazane terminy w tytule, abstrakcie, słowach kluczowych lub treści. Wszystkie teksty zostały następnie poddane szczegółowej analizie pod kątem ich rzeczywistej tematyki i wartości poznawczej dla realizacji celu badawczego. W wyniku lektury wykluczono 14 artykułów ze względu na niedopasowanie tematyczne, do grupy tej zaliczono teksty, w których:

- zagadnienia dotyczące struktury społecznej miały charakter wyłącznie teoretyczny, bez odniesienia do rolników;
- tematyka dotyczyła głównie źródeł historycznych (np. analiza pamiętników) bez wyraźnego przełożenia na współczesną problematykę socjologiczną;
- teksty miały charakter polemiczny lub recenzyjny, nieprzynoszący nowych ustaleń empirycznych ani teoretycznych.

Do dalszej analizy zakwalifikowano 44 artykuły. W ich obrębie w aż 28 tekstach rolnicy nie byli przedmiotem analizy, czyli nie formułowano tu własnych tez dotyczących pozycji społecznej, tożsamości lub miejsca w strukturze tej grupy, lecz wzmiankowano ją jedynie jako kontekst lub tło dla innych zagadnień⁵. Znacząca część artykułów formalnie spełniających kryteria wyszukiwania w rzeczywistości nie poświęca rolnikom pogłębionej analizy socjologicznej – ta symptomatyczna marginalizacja zostanie szczegółowo omówiona w części analitycznej.

⁵ Do tej grupy – wzmiankującej rolników jedynie kontekstowo i niepoddanej dalszej, pogłębionej analizie – należą m.in. prace dotyczące klasy średniej i stylów życia, stratyfikacji, kapitału i reprodukcji społecznej, podziałów ideologicznych oraz przemian obszarów wiejskich: (Bielińska, 2024; Bogunia-Borowska, 2015; Donati, 2020; Flaszyńska, 2021; Grabowska, Buler, 2019; Karwacki, Szlendak, Lepczyński, 2023; Kwiatkowska i in., 2016; Nawrocki, Bierwiazzonek, 2020; Radzińska, Pustulka, 2021; Stępień, 2017; Szewczak, 2020; Trembaczowski, 2018; Zarycki, 2018).

Ostateczny korpus 16 artykułów bezpośrednio analizujących rolników jako grupę społeczną ujawnia kilka dominujących sposobów konceptualizacji tej kategorii. Zakwalifikowane artykuły zostały poddane krytycznej analizie treści z uwzględnieniem kilku wymiarów. Analizowano sposób definiowania i konceptualizowania kategorii „rolnik”: czy jest ona traktowana jako kategoria zawodowa, klasowa, kulturowa. Identyfikowano dominujące perspektywy teoretyczne stosowane przez autorów. Rekonstruowano pozycję rolników w szerszej strukturze społecznej: czy są oni przedstawiani jako grupa marginalizowana, jako część klasy średniej, czy może jako kategoria o nieuchwytnym statusie. Wreszcie analizowano konteksty empiryczne i metodologiczne prezentowanych badań, co pozwoliło na ocenę, w jakim stopniu teoretyczne konceptualizacje są zakotwiczone w rzeczywistości społecznej.

4. Wyniki badań

4.1. „Wielcy niewidoczni”

Analiza zebranego materiału badawczego ujawnia „nieobecność” – rolnicy, choć formalnie obecni w polskim dyskursie socjologicznym dotyczącym struktury społecznej, pozostają w nim kategorialnie marginalizowani i analitycznie niedookreśleni. W znacznej części analizowanych tekstów rolnicy pojawiają się jedynie jako kategoria statystyczno-demograficzna, pozbawiona charakterystyki socjologicznej. Artykuły te koncentrują się na takich zagadnieniach, jak sukcesja gospodarstwa, starzenie się populacji rolniczej czy zmiany w liczebności tej grupy (Dudek, Wojewodzic, 2021), traktując rolników głównie w kategoriach ekonomicznych lub demograficznych, bez pogłębionej analizy ich pozycji społecznej, tożsamości czy mechanizmów stratyfikacyjnych. W tej perspektywie rolnik jest przede wszystkim przedsiębiorcą zarządzającym gospodarstwem według logiki rynkowej, a cechy społeczno-kulturowe tej kategorii zostają zepchnięte na dalszy plan lub całkowicie pominięte. Paradoksalnie, choć literatura dotycząca zarządzania gospodarstwem rolnym, profesjonalizacji zawodu rolnika i dążenia do osiągnięcia statusu porównywalnego z innymi grupami zawodowymi jest stosunkowo rozległa (Kołoszycz, Wilczyński, 2025; Krzyworzeka, 2021), to nie przekłada się ona na włączenie rolników do szerszych analiz nad przemianami struktury społecznej.

Równocześnie zauważalna jest tendencja do traktowania rolników jako zbiorowości homogenicznej, pozbawionej wewnętrznego zróżnicowania. Choć niektóre artykuły podejmują kwestie zmieniających się wartości u rolników, procesów profesjonalizacji (Krzyworzeka, 2021; Michalska, 2021), to jednocześnie często brakuje w nich precyzyjnego rozróżnienia między odmiennymi kategoriami osób związanych z rolnictwem – od wielkoobszarowych przedsiębiorców rolnych do

właścicieli małych gospodarstw nastawionych na samozaopatrzenie. Ta homogenizacja kategorii „rolnik” prowadzi do uproszczonego obrazu, w którym zatarte zostają istotne różnice statusowe, kulturowe i ekonomiczne wewnątrz tej grupy. Tym samym rolnicy funkcjonują jako monolityczna kategoria, co stoi w wyraźnej sprzeczności z wnioskami płynącymi z badań nad współczesną wsią, które wielokrotnie dowodzą dużego zróżnicowania społecznego, ekonomicznego i kulturowego obszarów wiejskich (Halamska, 2015; 2016a; Kaleta, 2021; Nowak, Gorlach, 2015; Szafraniec, 2015).

W analizowanych tekstach rolnicy często pojawiają się jako jeden z wielu segmentów struktury społecznej, wzmiankowany jedynie przy okazji szerszych analiz stratyfikacyjnych, bez szczegółowego omówienia specyfiki ich sytuacji. Umieszczani na dole hierarchii społecznej, zazwyczaj obok robotników niewykwalifikowanych, z odwołaniem do niskiego poziomu wykształcenia, ograniczonego kapitału kulturowego i peryferyjnego położenia w strukturze ekonomicznej. Tym samym w dyskursie socjologicznym pozostają grupą statyczną, „zamrożoną” na określonej pozycji w strukturze społecznej. Ta statyczność jest szczególnie uderzająca w kontekście intensywnych przemian gospodarczych i społecznych, które przeszło polskie rolnictwo po 1989 r., oraz w związku z dynamicznymi procesami adaptacyjnymi i zróżnicowanymi trajektoriami modernizacyjnymi opisywanymi w literaturze dotyczącej współczesnej wsi. Zignorowanie tych procesów nie wynika z ich marginalnego znaczenia, lecz z zawężenia pola analizy.

Literatura przedmiotu ujawnia zaskakującą zgodność: w opracowaniach dotyczących polskiej klasy średniej te dwa zagadnienia – obszary wiejskie oraz rolnicy – pozostają niemal całkowicie niewidoczne. W badaniach nad klasą średnią – tak w studiach nad strukturą społeczną (Cebula, 2019; Domański, 2017), jak i w analizach stylów życia i konsumpcji – konsekwentnie dominuje perspektywa miejska skoncentrowana na zawodach umysłowych, profesjonalnych i przedsiębiorczych („białych kołnierzykach”). Podczas gdy rolnicy – nawet ci o relatywnie wysokim statusie ekonomicznym i wykształceniu – pozostają poza tym dyskursem. W efekcie klasa średnia zostaje zdefiniowana poprzez umiejscowienie w mieście, typ pracy charakterystyczny dla sektora usługowego oraz zestaw praktyk kulturowych silnie zakorzenionych w zachodnich wzorcach nowoczesności. Taka konstrukcja pojęcia, choć często traktowana jako neutralna i obiektywna, może działać w praktyce jako mechanizm strukturalnego wykluczenia. Ta swoista „niewidzialność” rolników w debatach o klasie średniej jest szczególnie zastanawiająca w odniesieniu do literatury międzynarodowej, która podejmuje np. kwestię „burżuazyjnienia” rolników i zmiany ich miejsca w strukturach klasowych współczesnych społeczeństw.

Pominięcie rolników staje się szczególnie problematyczne w kontekście prac dotyczących współczesnej wsi. Badania Halamskiej (2015; 2016a; 2016b),

Szafranec (2015), Nowaka i Gorlacha (2015) czy Kalety (2021) wielokrotnie dowodzą, że obszary wiejskie nie są ani rezerwatem tradycji, ani monolityczną strukturą społeczno-zawodową. To przestrzeń dynamicznych przemian, zróżnicowanych trajektorii modernizacyjnych i wielokierunkowych strategii adaptacyjnych. A jednak w literaturze dotyczącej klasy średniej nie pojawia się niemal żadna próba empirycznego uchwycenia potencjalnej wiejskiej klasy średniej (wyjątek stanowią publikacje Halamskiej i Zwęglińskiej-Gałeckiej [2023; Zwęglińska-Gałecka, Halamska, 2024]). Rolnicy, nawet gdy są przedmiotem odrębnych badań, funkcjonują jako osobna kategoria (na ogół, gdy w analizach stosowany jest wskaźnik podziałów klasowych EGP, który dzieli społeczeństwo na sześć klas [Domański, 2016; 2017; Domański i in., 2024]) niepowiązana analitycznie z klasą średnią – choć wiele ich praktyk, aspiracji oraz form zarządzania gospodarstwem jak przedsiębiorstwem (Kołoszycz, Wilczyński, 2025; Krzyworzeka, 2021) mogłoby stanowić podstawę do takiej analizy.

Ta koncepcyjna niewidoczność sugeruje, że klasa średnia w polskiej socjologii nie jest wyłącznie narzędziem deskryptywnym, lecz także konstruktem normatywnym zakładającym miejskość jako warunek nowoczesności społecznej. W tym sensie wykluczenie rolników wynika nie z ich rzekomej „niedojrzałości modernizacyjnej”, lecz z definicji klasy średniej zapośredniczonej przez zachodnie miejskie wzorce. Polska socjologia, opisując klasę średnią – a szerzej także dzisiejszą strukturę społeczną – zwraca uwagę na „połowę” społeczeństwa, reprodukując miejski stereotyp nowoczesności oraz utrwalając dychotomię miasto–wieś, zamiast analizować potencjalną ciągłość i przenikanie się form klasowości.

W rezultacie rolnicy w dyskursie socjologicznym ostatniej dekady znajdują się w „szarej strefie”, a ta marginalizacja nie odzwierciedla rzeczywistego braku przemian w tej grupie, lecz ujawnia metodologiczne ograniczenia dominującego sposobu myślenia o strukturze społecznej współczesnej Polski – sposobu zakładającego, że współczesność, nowoczesność i przynależność do klasy średniej są domeną miast i zawodów nierolniczych.

4.2. Rolnicy w polskiej socjologii – sposoby konceptualizacji

4.2.1. Przemiany tożsamości rolników – od „chłopa” do „rolnika-przedsiębiorcy”

W obszarach, w których rolnicy stają się przedmiotem zainteresowania badaczy, dominuje temat transformacji tożsamości. Szcześniak (2022) przekonująco pokazuje, że proces odchodzenia od kategorii „chłopa” ku kategoriom profesjonalnym rozpoczął się w PRL-u. Próba zastąpienia chłopskości – obciążonej konotacjami feudalnego podporządkowania i społecznej niższości – nową tożsamością

„rolnika” była ambiwalentna i niepełna: modernizacyjne aspiracje współistniały z doświadczeniem trwałej symbolicznej deprecjacji. Dzisiejsze analizy dokumentują kontynuację tego procesu w warunkach rynkowych. Przykładowo Kołoszycz i Wilczyński (2025) pokazują, że gospodarstwa mleczne formułują potrzeby charakterystyczne dla przedsiębiorstw, takie jak dążenie do lepszej organizacji pracy, równowagi między pracą a życiem prywatnym czy inwestycje w odnawialne źródła energii. Jest to znaczące odejście od tradycyjnego modelu gospodarstwa chłopskiego jako samodzielnej, uniwersalnej jednostki produkcyjnej osadzonej w logice bytu i miejsca (Kaleta, 2021). Krzyworzeka (2021) analizuje tę przemianę przez pryzmat transformacji modelu pracy. Dawny model – zdominowany przez wspólnotowość, wartości agrarne i współpracę rodzinną – wypierany jest przez model zracjonalizowany podporządkowany logice efektywności, konkurencji i elastyczności rynkowej. Zmienia się także relacja do samej pracy: przestaje być ona definiowana jako coś więcej niż źródło utrzymania, co wskazuje na głęboką przemianę mentalności i systemu wartości. W konsekwencji sami rolnicy zaczynają postrzegać swoją działalność w kategoriach zawodowych, a nie jako element szerszej misji społeczno-kulturowej (Krzyworzeka, 2021). Socjologowie, starając się nadążyć za tymi zmianami, wykorzystują kategorię zawodu, kierując uwagę na rolników jako grupę „uzawodowioną” (Michalska, 2021), określaną mianem rolników-profesjonalistów (Halamska, 2015; Podedworna, 2018) czy menedżerów (Drąg, Górlach, 2019). Sobczyk (2022) proponuje przesunięcie perspektywy analitycznej: z rolnika-właściciela gospodarstwa na rolnika-pracującego, co mogłoby stanowić fundament argumentacji o przynależności do klasy pracującej lub – przy odpowiednich warunkach dochodowych i stabilności – warstwy średniej.

Niemniej jednak, w zawodową specyfikę pracy rolnika wpisuje się samodzielność, która rzutuje na sieci kontaktów zawodowych rolników, ich niechęć do współpracy oraz obawy przed nieuczciwością innych (Nowak, Górlach, 2015; Pilichowski, 2018). Stosunki pracy w rolnictwie ujmowane są relacyjnie jako społeczne interakcje kształtujące się w procesie produkcji rolnej przyjmujące dualny charakter: determinowane są z jednej strony przez tradycyjne więzi rodzinne, szczególnie w rolnictwie rodzinnym, a z drugiej przez mechanizmy rynkowe i formalne regulacje WPR (Podedworna, 2018). Instytucje zajmujące się rolnictwem poprzez proces biurokratyzacji przyczyniają się do deprecjacji tradycyjnego, quasisakralnego charakteru pracy rolnika, a dokonujące się zmiany społeczne prowadzą do zerwania międzypokoleniowej transmisji wiedzy i umiejętności rolniczych (Dudek, Wojewodzik, 2021).

Proces profesjonalizacji dokumentowany w literaturze nie jest procesem linearnym ani jednoznacznie korzystnym. Będzik, Gołąb i Będzik (2025) ukazują

narastające obciążenia psychiczne: stres związany z niepewnością rynkową, presję pracy ponad normę, zależność od czynników pogodowych i ekonomicznych oraz narastającą izolację społeczną. Wskazują także na zwiększone ryzyko wypalenia zawodowego – zjawisko rzadko łączone w dyskursie publicznym z rolnictwem, a jednak wyraźnie obecne. Jednocześnie Malak-Rawlikowska (2018) opisuje strukturalną słabość sektora: rolnicy są uwikłani w asymetryczne relacje typu hold-up z dostawcami i odbiorcami, które ograniczają ich autonomię i zdolność akumulacji kapitału. Zatem powstaje tu paradoks, z którym literatura rzadko się mierzy: rolnicy są równocześnie przedstawiani jako profesjonalizujący się przedsiębiorcy oraz jako aktorzy systemowo osłabieni i ekonomicznie zależni. To napięcie pozostaje nieteoretyzowane być może dlatego, że wymagałoby przekroczenia dominującego modelu przedsiębiorczości jako kategorii jednoznacznie emancypacyjnej. Czy rolnicy nie tworzą więc nowej formacji: peryferyjnych profesjonalnych przedsiębiorców, wśród których aspiracje profesjonalizacji zderzają się z chroniczną niepewnością i niestabilnością charakterystyczną dla współczesnego prekariatu? Być może te paradoksy są wyrazem niepełnej profesjonalizacji.

4.2.2. Wewnętrzne zróżnicowanie rolników i konsekwencje dla analiz klasowych

O ile literatura dotycząca współczesnej wsi polskiej konsekwentnie podważa wyobrażenie o jednorodnej kategorii rolników, o tyle wiedza ta pozostaje w dużej mierze zamknięta w obrębie socjologii wsi i nie przenika do głównego nurtu dyskursu o strukturze społecznej, co jest jednym z centralnych problemów diagnozowanych w niniejszym artykule. Szafraniec (2015) wskazuje na silne zróżnicowanie postaw – od orientacji modernizacyjnych do protekcyjnistycznych – których korzenie sięgają PRL-u (Szczęśniak, 2022). Nowak i Gorlach (2015) uwidaczniają podziały pokoleniowe w gotowości do współpracy i form organizacji zbiorowej, podczas gdy Halamska (2016b) akcentuje przestrzenne zróżnicowanie ludności wiejskiej powiązane z historycznymi podziałami (byłe zabory) oraz typami obszarów funkcjonalnych. W efekcie trudno traktować „rolników” jako kategorię jednorodną – obejmuje ona zarówno właścicieli nowoczesnych gospodarstw zdolnych do akumulacji kapitału i rozwoju, jak i rolników utrzymujących gospodarstwa nastawione na samozaopatrzenie, a także emerytów posiadających status rolnika jedynie formalnie. W analizowanych tekstach z zakresu socjologii struktury społecznej rolnicy są najczęściej ujmowani jako odrębna klasa: Halamska (2015) lokuje ich w „konstelacji ludowej”, Ruszkowski, Przestalski i Matuszewski (2018) klasyfikują ich jako klasę właścicielską „starego typu” zdefiniowaną przez posiadanie ziemi. Wewnętrzne różnicowanie utrudnia teoretyczne uchwycenie tej grupy i rodzi pytanie, czy jednolita kategoria „rolników” nie jest w analizach klasowych

nadmiernym uproszczeniem, które zaciera procesy awansu i degradacji przebiegające wewnątrz tej populacji.

4.2.3. *Symboliczna marginalizacja a pochłopskie dziedzictwo klasy średniej*

Mimo procesów profesjonalizacji rolnicy pozostają usytuowani na peryferiach struktury społecznej. Domański konsekwentnie lokuje ich na dole hierarchii statusowej, a badania nad gustami kulturowymi wskazują na niski poziom omniworyzmu kulturowego – co w logice Bourdieu sygnalizuje ograniczony kapitał kulturowy. Kaleta (2021) osadza tę peryferyjność w długim trwaniu historycznym, argumentując, że kultura chłopska ukształtowała się jako kultura wykluczenia naznaczona doświadczeniem marginalizacji i izolacji.

Gołębiowski (2018) proponuje odmienną perspektywę: współczesna polska klasa średnia ma – jego zdaniem – charakter pochłopski, a więc wywodzi się genealogicznie z chłopstwa i nosi w sobie jego kulturowe dziedzictwo, jest grupą niewyposażoną jeszcze w dojrzały kapitał kulturowy i balansującą między kulturą ludową a kulturą masową⁶. W tym ujęciu pytanie „czy rolnicy należą do klasy średniej?” zostaje odwrócone: to klasa średnia jest częściowo produktem wielopokoleniowej transformacji chłopstwa.

W wymiarze politycznym rolnicy pozostają jednak istotnym aktorem zbiorowym. Ruszkowski, Przestalski i Matuszewski (2018) wskazują ich jako część szerokiego „bloku przyzwolenia”, podczas gdy Wenzel (2023) dokumentuje ciągłość mobilizacji – od Samoobrony po współczesne protesty – potwierdzając, że pozycja peryferyjna nie oznacza braku sprawczości. Gotowość rolników do protestu może być postrzegana jako przejaw podmiotowości i sprawczości w przestrzeni społecznej. Foryś (2015) wskazuje, że w latach 1989–2014 rolnicy sprawnie dokonywali „dostosowania ram”, odwołując się do wartości narodowych, religijnych i chłopskich, w zależności od potrzeb mobilizacyjnych oraz w drodze ich rozszerzania (np. włączania problemów rolnictwa do całego zbioru negatywnych skutków transformacji, które odczuwane były powszechnie). Prowadziło to najczęściej do uogólnienia spraw rolnictwa i przenoszenia ich na poziom ogólnonarodowy oraz stawiało rolników w jednym szeregu z innymi grupami społecznymi walczącymi w obronie interesów narodowych, a de facto interesów własnej grupy (Foryś, 2015; Wenzel, 2023).

⁶ Warto odnotować, że uproszczony obraz rolników w dyskursie o strukturze społecznej pomija również specyfikę chłopskiego paradygmatu ekonomicznego, w którym logika działania gospodarczego odbiega od kapitalistycznej racjonalności. Ta odmienność racjonalności gospodarczej ma istotne konsekwencje analityczne dla klasyfikacji rolników w strukturze społecznej, a jej nieobecność w analizowanych tekstach stanowi kolejny wymiar diagnozowanego uproszczenia.

4.2.4. Nowe wątki badawcze – płeć w rolnictwie

Aktualne trendy – tak w socjologii światowej, jak i polskiej – prowadzą do wyłaniania się nowych pól badawczych, a tylko w (niewielkiej) części z nich jako aktorzy społeczni pojawiają się rolnicy. Do takich obszarów analizy można choćby zaliczyć te odnoszące się do rolników w kontekście konstrukcji wiejskich męskości (Gospodarczyk, 2019) czy pozycji kobiet w rolnictwie (Draż, Gorlach, 2019; Wilczyńska i in., 2025). Mają one podobne źródło – tradycyjne rolnictwo postrzegane jako domena mężczyzn z figurą rolnika utożsamianą z siłą fizyczną, umiejętnością panowania nad naturą i posługiwania się maszynami. Ta hegemonicznie postrzegana męskość może ustępować miejsca męskości dialogicznej, dopuszczającej większą elastyczność w definiowaniu ról płciowych. Z kolei rosnąca rola kobiet w rolnictwie, nie tylko jako pomocniczek, ale też menedżerek i właścicielek gospodarstw, prowadzi do redefinicji ich pozycji zawodowej. O ile kobiety i mężczyźni postrzegają role rodzinne raczej w sposób konserwatywny i tradycyjny, o tyle w przypadku ról zawodowych i publicznych płeć jest widocznym czynnikiem różnicującym (Michalska, 2020). Dzisiejsze nierówności płci w rolnictwie wydają się wynikać przede wszystkim z utrwalonych norm mentalnych i kulturowych, a nie barier technologicznych. Tym samym kwestie gender w rolnictwie okazują się nie tylko problemem równości płci, lecz także istotnym wymiarem przemian struktury społecznej polskiej wsi.

5. Podsumowanie

Celem niniejszego opracowania była rekonstrukcja sposobów, w jakie w ostatniej dekadzie ujmuje się kategorię rolników w kontekście refleksji nad strukturą społeczną. Przeprowadzona analiza literatury opublikowanej w pięciu wiodących czasopismach naukowych przyniosła wyniki wykraczające poza pierwotne założenia badawcze. Okazało się bowiem, że kluczowym odkryciem jest nie tyle to, co polska nauka o rolnikach mówi, ile to, czego nie mówi – albo mówi w sposób fragmentaryczny, powierzchowny i niesystematyczny. Rolnicy rzadko stają się pełnoprawnym podmiotem pogłębionej analizy socjologicznej uwzględniającej ich miejsce w dynamicznie zmieniającej się strukturze społecznej. Z 58 tekstów zawierających w swojej treści słowa kluczowe „struktura społeczna” i „rolnicy”, zaledwie 16 faktycznie podejmuje dyskusję nad tym, kim są dzisiejsi rolnicy jako grupa społeczna, jakie zajmują pozycje stratyfikacyjne i w jaki sposób uczestniczą w procesach przekształceń strukturalnych. Jest to wyraz głębszych założeń kształtujących dzisiejszy dyskurs o przemianach struktury społecznej. Polska socjologia ostatniej dekady – koncentrując się na klasie średniej, jej aspiracjach, lękach i procesach

prekaryzacji – wytworzyła optykę badawczą, w której nowoczesność i dynamika społeczna są domyślnie utożsamiane z przestrzenią miejską i zawodami sektora usługowego. Natomiast rolnicy stanowią tu kategorię archaiczną, anachroniczną, pozornie nieistotną dla zrozumienia kluczowych procesów społecznych współczesnej Polski.

Szczególnie wymowna jest niemal całkowita nieobecność rolników w literaturze poświęconej klasie średniej, która jest konsekwentnie definiowana przez miejskość, wykształcenie wyższe, zawody intelektualne i zestaw praktyk konsumpcyjnych charakterystycznych dla wielkomiejskich środowisk. To definicyjne zawężenie sprawia, że nawet zamożni, wykształceni rolnicy prowadzący nowoczesne gospodarstwa i realizujący style życia zbliżone do miejskich standardów pozostają poza polem widzenia badaczy klasy średniej. Włączenie rolników do klasy średniej wymagałoby nie tyle nowych badań empirycznych, ile rewizji fundamentalnych założeń dotyczących tego, czym jest nowoczesność społeczna i kto może być jej nośnikiem.

Badacze ostatniej dekady pozostawili specyficzną białą plamę⁷. Koncentrując się na klasie średniej i miejskich procesach stratyfikacyjnych, marginalizując lub pomijając rolników, reprodukują określoną wizję nowoczesności i hierarchii społecznej – wizję, w której wieś i rolnictwo pozostają symbolicznymi peryferiami. Konsekwencje tej analitycznej nieobecności wykraczają poza samą dyscyplinę. Nieadekwatny lub uproszczony obraz rolników w uznanych pracach naukowych ma wymiar symboliczny: reprodukuje stereotyp wsi jako przestrzeni tradycji i zacofania, legitymizując tym samym wykluczenie rolników z wyobrażeń o nowoczesności społecznej. Ma też wymiar praktyczny: socjologia struktury społecznej, opisując mechanizmy stratyfikacji i hierarchii, pomija istotny segment polskiego społeczeństwa, co przekłada się na niekompletne diagnozy społeczne, a te z kolei mogą kształtować wyobrażenia zbiorowe i pośrednio wpływać na politykę publiczną. Tymczasem dynamiczne przemiany zachodzące w rolnictwie, procesy profesjonalizacji i ekonomicznego różnicowania, transformacje tożsamości i stylu życia sugerują, że może to prowadzić do dalece niepełnego obrazu struktury społecznej współczesnej Polski.

⁷ Warto przy tym odnotować, że w ostatnich latach w humanistyce i naukach społecznych pojawił się tzw. zwrot ludowy (Leszczyński, 2024; Stobiecki, 2022; Zysiak, 2023), który na nowo wydobywa kwestię chłopską i jej miejsce w polskiej historii i kulturze. Zwrot ten pozostaje przede wszystkim projektem historyczno-kulturowym: skupia się na pamięci, traumie i symbolicznym dziedzictwie chłopskości. Tym samym nie przekłada się na zainteresowanie rolnikami jako zbiorowością osadzoną w dzisiejszych procesach stratyfikacyjnych. Tworzy to paradoks: w momencie, gdy humanistyka „odkrywa” chłopskość jako fundament polskiej tożsamości zbiorowej, badania struktury społecznej marginalizują rolników jako aktywnych uczestników przemian klasowych. Zwrot ludowy dostarcza więc kulturowego i społecznego tła czyniącego ten temat szczególnie doniosłym – analiza przeszłości może stanowić punkt wyjścia do zrozumienia dzisiejszego miejsca rolników w strukturze społecznej, mechanizmów ich symbolicznej deprecjacji oraz trajektorii modernizacyjnych, którymi podążają.

Bibliografia

- Będzik, B., Gołąb, S., Będzik, O. (2025). Ryzyko wypalenia zawodowego wśród rolników. *Wież i Rolnictwo*, 1(206), 7–34. <https://doi.org/10.53098/wir.2025.1.206/01>
- Bielińska, M. (2024). Sukcesja codzienności. Mechanizmy międzypokoleniowej transmisji stylów życia polskiej klasy średniej. *Studia Socjologiczne*, 2, 109–137. <https://doi.org/10.24425/sts.2024.151013>
- Bogunia-Borowska, M. (2015). Obraz nowej klasy średniej w telewizyjnych programach kulinarnych. *Studia Socjologiczne*, 1, 119–148.
- CBOS (Centrum Badania Opinii Społecznej). (2014). *Wież polska – stereotypy*. Komunikat z badań, 14/2014. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_004_14.PDF
- CBOS. (2019). *Które zawody poważamy?* Komunikat z badań, 157/2019. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_157_19.PDF
- Cebula, M. (2019). Beyond social class and status: The network embeddedness of music consumption. *Przegląd Socjologiczny*, 68(2), 81–105. <https://doi.org/10.26485/PS/2019/68.2/4>
- De Angelis, M. (2010). The production of commons and the “explosion” of the middle class. *Antipode*, 42(4), 954–977. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.2010.00783.x>
- Domański, H. (2012). *Polska klasa średnia*. Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Domański, H. (2016). Omniworyzm jedzenia i stratyfikacja społeczna. *Studia Socjologiczne*, 2(221), 123–143.
- Domański, H. (2017). Omnivorism of eating and ‘highbrow-lowbrow’ distinction: Cultural stratification in Poland. *Polish Sociological Review*, 199(3), 299–314.
- Domański, H., Przybysz, D., Wyrzykowska, K.M., Zawadzka, K. (2024). Oglądanie filmów z perspektywy podziałów klasowych. *Przegląd Socjologiczny*, 73(1), 75–100. <https://doi.org/10.26485/PS/2024/73.1/4>
- Donati, P. (2020). Fluxes and structures: Which relational gaze? A comparison between relational sociologies. *Polish Sociological Review*, 210(2), 179–198. <https://doi.org/10.26412/psr210.03>
- Drąg, Z., Górlach, K. (2019). Polskie rolniczki jako menedżerki. *Studia Socjologiczne*, 4(235), 129–156. <https://doi.org/10.24425/sts.2019.126156>
- Dudek, M., Wojewodzic, T. (2021). Czy kryzys demograficzny zagraża europejskiemu i polskiemu rolnictwu? *Wież i Rolnictwo*, 1(190), 97–117. <https://doi.org/10.53098/wir012021/05>
- Flaszyńska, E. (2021). Mieszkańcy obszarów wiejskich – niewykorzystany potencjał siły roboczej w Polsce? *Wież i Rolnictwo*, 4(193), 37–55. <https://doi.org/10.53098/wir042021/02>
- Foryś, G. (2015). Kulturowe aspekty aktywności protestacyjnej rolników w Polsce. *Studia Socjologiczne*, 1(216), 19–43.
- Gałęski, B. (1963). *Chłopi i zawód rolnika*. *Studia z socjologii wsi*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Gołębiowski, B. (2018). Naród polski narodem chłopskim. *Kultura i Społeczeństwo*, 62(1), 101–121. <https://doi.org/10.35757/KiS.2018.62.1.3>

- Gospodarczyk, M. (2019). Rolnicy, kowboje i drwale. Koncepcje wiejskich męskości w obszarze badań nad wsią. *Studia Socjologiczne*, 4(235), 103–128. <https://doi.org/10.24425/sts.2019.126158>
- Grabowska, I., Buler, M. (2019). The centenary of the Polish peasant in Europe and America through the contemporary concept of social remittances. *Polish Sociological Review*, (205(1)), 85–102. <https://doi.org/10.26412/psr205.06>
- Halamska, M. (1991). *Chłopi polscy na przełomie epok*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.
- Halamska, M. (2015). Zróżnicowanie społeczne „wiejskiej Europy”. *Więś i Rolnictwo*, 4(169), 47–64. <https://doi.org/10.53098/wir.2015.4.169/03>
- Halamska, M. (2016a). Zmiany struktury społecznej wiejskiej Polski. *Studia Socjologiczne*, 1(220), 37–66.
- Halamska, M. (2016b). Struktura społeczno-zawodowa ludności wiejskiej w Polsce i jej przestrzenne zróżnicowanie. *Więś i Rolnictwo*, 1(170), 59–85. <https://doi.org/10.53098/wir012016/04>
- Halamska, M., Zwęglińska-Gałęcka, D. (2023). „Nowa” wiejska klasa średnia: specyfika i zróżnicowanie. *Studia Socjologiczne*, 2(249), 31–59. <https://doi.org/10.24425/sts.2023.146168>
- Kaleta, A. (2021). Kultura wsi jako przedmiot socjologii wsi. *Studia Socjologiczne*, 1(240), 163–176. <https://doi.org/10.24425/sts.2021.136282>
- Kalinowski, S., Wyduba, W. (2021). Rural poverty in Poland between the wars. *Rural History*. 32(2), 217–232. <https://doi.org/10.1017/S0956793321000091>
- Karwacki, A., Szlendak, T., Lepczyński, K. (2023). The fragility of social status and the mediocrity of middle class life in social memoirs of the unemployed. *Polish Sociological Review*, (224(4)), 441–462. <https://doi.org/10.26412/psr224.02>
- Kołoszycz, E., Wilczyński, A. (2025). Kluczowe potrzeby gospodarstw mlecznych w kontekście budowania odporności – perspektywa rolników. *Więś i Rolnictwo*, 1(206), 91–112. <https://doi.org/10.53098/wir.2025.1.206/04>
- Krzyworzeka, A. (2021). Changes in farmers’ modes of work in Podlasie. *Więś i Rolnictwo*, 1(190), 59–73. <https://doi.org/10.53098/wir012021/03>
- Kwiatkowska, A., Cześniak, M., Żerkowska-Balas, M., Stanley, B. (2016). Ideologiczna treść wymiaru lewica–prawica w Polsce w latach 1997–2015. *Studia Socjologiczne*, 4(223), 97–129.
- Laferté, G. (2018). *L’embourgeoisement: une enquête chez les céréaliers*. INRAE Sciences Sociales.
- Lepczyński, K. (2021). Ideologia klasy średniej: od modernizacyjnego projektu do niespełnionej obietnicy. *Studia Socjologiczne*, (4), 5–31. <https://doi.org/10.24425/sts.2021.139720>
- Leszczyński, A. (2024). „Dopieszczeni przez pana”. Czy istnieje alternatywa dla „zwrotu ludowego”? *Kultura i Społeczeństwo*, 68(2), 163–173. <https://doi.org/10.35757/KiS.2024.68.2.7>
- Malak-Rawlikowska, A. (2018). Czy rolnicy są uwięzieni w relacjach typu hold-up? Przypadek producentów mleka i dostawców pasz. *Więś i Rolnictwo*, 4(181), 67–89. <https://doi.org/10.53098/wir042018/04>

- Marks-Bielska, R. (2021). Współczesny rolnik – kto to taki? W: A. Koziółek, S. Michalska, D. Zwęglińska-Gałęcka (red.). *Media jako źródło wiedzy rolników* (s. 25–42). Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. <https://doi.org/10.53098/9788389900616>
- Michalska, S. (2020). Women in the rural social structure: Aspects of social inequalities. *Polish Sociological Review*, 211(3), 363–377.
- Michalska, S. (2021). „Profesjonalni” producenci rolni o rolnictwie, swojej pracy i swoich gospodarstwach. *Wies i Rolnictwo*, 4(193), 57–76. <https://doi.org/10.53098/wir042021/03>
- Nawrocki, T., Bierwiaczonek, K. (2020). Praca w pamięci zbiorowej mieszkańców górnośląskiej wsi na tle procesów przemian obszarów wiejskich. *Kultura i Społeczeństwo*, 64(1), 197–221. <https://doi.org/10.35757/KiS.2020.64.1.9>
- Nowak, P., Gorlach, K. (2015). Rolnicy i spółdzielczość w Polsce: stary czy nowy ruch społeczny? *Wies i Rolnictwo*, 1.1(166.1), 131–154. <https://doi.org/10.53098/wir.2015.1.1.166.1/07>
- Pilichowski, A. (2018). Grupy producentów w rolnictwie. Refleksja socjologiczna. *Wies i Rolnictwo*, 1(178), 97–122. <https://doi.org/10.53098/wir012018/06>
- Podedworna, H. (2018). Między gospodarką rodzinną a rynkiem. Stosunki pracy w polskim rolnictwie z perspektywy socjologii wsi. *Wies i Rolnictwo*, 1(178), 67–78. <https://doi.org/10.53098/wir012018/04>
- Radzińska, J., Pustułka, P. (2021). A win for the middle class? A qualitative study mapping “benefits” from the national quarantine. *Kultura i Społeczeństwo*, 65(1), 43–63. <https://doi.org/10.35757/KiS.2021.65.1.1>
- Ruszkowski, P., Przestalski, A., Matuszewski, P. (2018). The change of the Polish sociopolitical system 2015–2017 in the perspective of the structure of classes and strata. *Przegląd Socjologiczny*, 67(2), 35–63. <https://doi.org/10.26485/PS/2018/67.2/2>
- Sadowski, A. (2021). Rolnik, czyli kto? Dylematy zawodu rolnika, gospodarstwa rolnego i działalności rolniczej. W: A. Koziółek, S. Michalska, D. Zwęglińska-Gałęcka (red.). *Media jako źródło wiedzy rolników* (s. 44–58). Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.
- Sobczyk, A. (2022). „Wynagrodzenie godziwe” samozatrudnionego rolnika. *Wies i Rolnictwo*, 4(197), 77–84. <https://doi.org/10.53098/wir042022/05>
- Sosnowska, A. (1997). Tu i tam – pomieszanie. *Studia Socjologiczne*, 4(147), 61–85.
- Stempień, J.R. (2017). Ideologia healthizmu jako fons et origo mody na bieganie. *Kultura i Społeczeństwo*, 61(2), 125–152. <https://doi.org/10.35757/KiS.2017.61.2.7>
- Stobiecki, R. (2022). Co tak zwany zwrot ludowy mówi nam lub czego nie mówi o kondycji współczesnej polskiej historiografii? *Teksty Drugie*, 4, 282–301. <https://doi.org/10.18318/td.2022.4.19>
- Szafranec, K. (2015). Rolnicy a pozostali mieszkańcy wsi i miast. Analiza zmian sytuacji życiowej, postaw i orientacji politycznych po 1989 roku. *Wies i Rolnictwo*, 2(167), 63–82. <https://doi.org/10.53098/wir.2015.2.167/03>
- Szcześniak, M. (2022). Od chłopca do rolnika. Socjalistyczne opowieści awansu na polskiej wsi w latach sześćdziesiątych. *Kultura i Społeczeństwo*, 66(2), 99–124. <https://doi.org/10.35757/KiS.2022.66.2.4>

- Szewczak, W. (2020). Akumulacja kapitału materialnego w społeczeństwach późnego kapitalizmu. *Studia Socjologiczne*, 1(236), 37–72. <https://doi.org/10.24425/sts.2020.132450>
- Świrek, K. (2023). Social classes in the public discourse: Middle class and passages of the political in Poland. *Przegląd Socjologiczny*, 72(4), 83–110. <https://doi.org/10.26485/PS/2023/72.4/4>
- Trembaczowski, Ł. (2018). Generational transition in family business and the distribution of capitals in social reproduction strategies. *Przegląd Socjologiczny*, 67(3), 155–178. <https://doi.org/10.26485/PS/2018/67.3/7>
- Wasilewski, J. (2011). Społeczeństwo polskie, społeczeństwo chłopskie. *Studia Socjologiczne* 1(200), 353–368.
- Wenzel, M. (2023). Rural Social Movements (RSM) in Poland. *Polish Sociological Review*, (224(4)), 499–518. <https://doi.org/10.26412/psr224.05>
- Wilczyńska, E., Dudek, M., Kryńska, K., Śpiewak, R. (2025). Polish women farmers in the 21st century – between conservatism and unarticulated emancipation. *Przegląd Socjologiczny*, 74(2), 63–95. <https://doi.org/10.26485/PS/2025/74.2/8>
- Zarycki, T. (2018). Punkty za inteligencję. Agaty Zysiak rekonstrukcja historii Uniwersytetu Łódzkiego a rola PRL w umocnieniu inteligenckiej hegemonii. *Kultura i Społeczeństwo*, 62(1), 231–250. <https://doi.org/10.35757/KiS.2018.62.1.10>
- Zwęglińska-Gałęcka, D., Halamska, M. (2024). Rolnicy a klasa(y) średnia(e): konceptualizacja i operacjonalizacja problemu. *Studia Socjologiczne*, 3(254), 5–29. <https://doi.org/10.24425/sts.2024.151280>
- Zysiak, A. (2023). We, the people? Review essay. *Slavic Review*, 82(1), 184–193. <https://doi.org/10.1017/slr.2023.105>

The Marginalisation of Farmers in Polish Sociology and Social Research: Diagnosis and Interpretations

Abstract

Aim of the work: This article attempts to define the place of farmers in Polish sociological discourse on social structure.

Research method: The study was based on a critical content analysis of articles published between 2015 and 2025 in selected academic journals (*Przegląd Socjologiczny*, *Kultura i Społeczeństwo*, *Studia Socjologiczne*, *Polish Sociological Review*, *Wieś i Rolnictwo*).

Key results: The results indicate that farmers frequently appear in these publications as a statistical-demographic category or a homogeneous collectivity, and less often as a differentiated group entangled in processes of modernisation, professionalisation, and market dependency. Dominant approaches focus on urban experiences and middle-class issues, which limits the visibility of rural inhabitants in analyses of social structure.

Main conclusions: The article identifies the prevailing research themes and demonstrates that the marginalisation of farmers in academic discourse stems not from an absence of change within this group, but from dominant research approaches that overlook the specificity of rural social processes. As a consequence, this leads to a narrowed account of Poland's social structure and reproduces assumptions about the urban character of modernity.

Keywords: farmers, social structure, rural sociology, mainstream sociological research.